

VRHOVNI SUD SJEDINJENIH
AMERICKIH DRŽAVA

Presuda od 8.XII 1981.

Spor Piper Aircraft Company, žalitelj i
Hatzell Propeller Inc, drugi žalitelj
c/a Geynella Reynoa kao predstavnika
/personal representative/ ostavine Williama
Henleya i dr.

Vijeće: Burger C.J, Marshall, Blackman, Brennan /odvojeno
mišljenje/, White /isto/, Powell /nije sudjelovao
ni u raspravi ni u odlučivanju/, Rehnquist Stevens
/odvojeno mišljenje/ i O'Connor /odvojeno mišlje-
nje za odluku pod III/

FORUM NON CONVENIENS U SAD

Ako su zrakoplov, štetnik, oštećenici i događaj, svi u
jednoj zemlji, američki Federalni sud ne mora prihvatiti
nadležnost u sudjenju odatle nastalog spora - Konveni-
jentnost foruma ne smije biti manja nego što je nekonve-
nijentnost foruma za tuženoga

Odluku većine dao je sudac Marshall. On iznosi da su
tužitelji /ovdje protivnici žalitelja/ tužili žalitelje
/ovdje "petitioners"/ pred Okružnim sudom u Pennsylvaniji,
1979, iako se štetni događaj, propast zrakoplova, odigrao
u škotskoj, jer bi im američko pravo bilo povoljnije. Tuže-
na su poduzeća prigovorila "forum non conveniens". Okružni
sud je taj prigovor prihvatio, a Apelacioni sud 3.područja
SAD-a je prvostepenu odluku preinačio. Odmah u tom uvodu
sudac Marshall, u ime većine, kaže da Vrhovni sud otklanja
načelo postavljeno po Apelacionom sudu da odbacivanje tuž-
be ne može uslijediti kada je pravo alternativnog foruma
manje povoljno za tužitelja od zakona po njemu izabranog
forumu. Ovo stoga što ne treba da mogućnost nepovoljnih
pravnih posljedica samo po sebi spriječi odbacivanje, pa
zaključuju da Okružni sud nije zloupotrijebio svoja diskre-
ciona ovlaštenja i preinačuju apelacionu odluku. Razlozi
imadu tri dijela, pa ćemo ih prikazati pod njihovim broje-
vima.

I

Zrakoplov s motorima tipa "Piper Aztec" izgradio je prvožalitelj Piper Aircraft Company u Pennsylvaniji, a propelere za taj zrakoplov je izradio drugožalitelj Hatzell Propeller Inc. Štetni događaj se zbio tijekom čarter leta u Velikoj Britaniji, zrakoplov je bio upisan u upisniku zrakoplova u V. Britaniji, zrakoplov je bio vlasništvo "Air Navigation and Trading Co, Ltd, a iskoristavao ga je /"operated by"/ McDonald Aviation Ltd, škotska taksi služba. Podrtina zrakoplova se nalazi u V. Britaniji. U zrakoplovnoj nesreći poginuli su pilot i šest putnika. Svi su bili britanski državljani nastanjeni u Škotskoj /"residents"/. Tužitelji su utužili u SAD-u samo te dvije tvrtke zbog mana u konstrukciji zrakoplova, a u V. Britaniji vlasnika, vozara i ostavinu pilota. Prednost američkog prava je u tome što ono poznaje "strict liability", tj. objektivnu odgovornost za proizvode prema trećima, a škotsko pravo je kod izvanugovorne odgovornosti /"in tort"/ ne poznaje. Osim toga rođaci mogu u Škotskoj utužiti samo za štetu nastalu time, što ih je rođak uzdržavao ili što su izgubili njegovo društvo /misli se roditelji, uža obitelj itd/.

Presuda Okružnog suda oslanjala se na presudu Vrhovnog suda u "Gulf Oil Corp. v. Gilbert" /1947/ i s njom usporednu presudu u "Koster v. Lumberman's Mut. Cas. Co." /1947/ u kojima se ističe da se samo izuzetno mora otkloniti tužiteljev izbor foruma, pa će upravo onda kada je izabrani forum tegotan /"vexatious"/ za tuženoga bez ikakva omjera s prednostima za tužitelja moći u vršenju zdrave slobodne ocjene /"in the exercise of its sound discretion"/ odbaciti tužbu. Prvostepeni sud nije načelo "strict liability" smatrao dovoljnim da tužbu odbaci, nego je istakao kako to načelo /objektivna izvanugovorna odgovornost proizvođača za njegove proizvode/ sudove interesira samo kada se radi o primjeni na strance, jer im je namjena zaštititi američke građane i stanovnike /"citizens and residents"/. Geografski smještaj događaja, održavanje zrakoplova i uvježbanost pilota, sve je to izvršeno u Škotskoj. Sudac Marshall ističe kako bi eventualna osuda utuženih tvrtki u SAD-u na temelju "strict liability" njih stavilo u položaj da bi ^{one} eventualne regresne tužbe u V. Britaniji odnosno u Škotskoj mogle podnijeti samo na temelju načela nemarnosti /"negligence"/, a to znači da bi morale dokazivati krivnju. U Americi ostaje problem još i mjerodavnog prava, jer u pogledu prvožalitelja mjerodavno bi pravo bilo pensilvanijsko pravo, budući

da Pennsylvanija primjenjuje pravilo značajnih kontakata /"significant contacts"/, ali u pogledu drugožalitelja dolaze do primjene načela kalifornijskog prava, a ono iznalazi mjerodavno pravo na temelju načela državnog interesa, tako da bi se moglo desiti da se mora primijeniti škotsko pravo, a to pravo suci ne znaju, pa bi trebali vještake.

Apelacioni sud je smatrao da se nikada ne smije odbaciti tužba kada je alternativni forum manje povoljan za tužitelja. Apelacioni sud je dalje ukazivao na to da američke tvrtke nisu pokazale u čemu bi za njih sudovi V. Britanije bili povoljniji, a da primjena škotskog prava na daljnje regresne tužbe nije nepravilna /"unfair"/ iako može biti otežavajuća za njih, tužene /"burdensome"/. Apelacioni sud je nalazio da je javni interes SAD-a da se tužba tu raspravi.

II

Većina Vrhovnog suda citira "Canada Melting Co, Ltd. v. Paterson Steamship Co, Ltd." /1932/ u kojem se sporu radilo o sudaru na moru i zahtjevima između tereta i broda, a da su sve stranke bile Kanadjani, pa je Okružni sud odbacio tužbu ne prihvativši nadležnost. Naglašuje da su sve Apelacije osim one trećeg područja do sada primile načela rješidbe "Gilbert". Ovo su tim lakše činile i trebale činiti što se tako uštedjelo sudovima da se vježbaju u uporednom pravu /"to help courts avoid conducting complex exercises in comparative law"/. Iz slučaja "Gilbert" citiraju napose da javni interes djeluje za odbacivanje tužbe kad god bi inače sud morao razrješavati probleme sukoba zakona /"unentangle problems in conflict of laws"/ i u pravu njemu stranom /"law foreign to itself"/. U bilješci sud spominje da je izvanugovorna odgovornost za proizvode na temelju odgovornosti bez krivnje /"strict liability"/ na snazi u SAD-u /novost, koja vrijedi u 44 države, ali ne u Delaware, Massachusetts, Michigan, North Carolina, Virginia i Wyoming/, Francuskoj, Belgiji i Luksemburgu, a samo za lijekove u SR Njemačkoj i Japanu.

III

Većina suda smatra da je opravdano tužitelje razlikovati prema tome da li su američki građani ili stanovnici ili to nisu, a iz razloga javnog interesa. Postojanje ili nepostojanje "forum conveniens" mora prosuditi po svojoj pravilnoj slobodnoj ocjeni raspravni sud. Kod toga tuženi svoj prigovor "forum non conveniens" ne moraju dokazivati /svjedocima, očevitom itd/, nego je dovoljno da prikažu kako je taj forum tegotan /"burdensome"/ za njih.

Sve kada bi i zaključak Apelacionog suda da neće doći do primjene škotsko pravo stajao, ipak svi drugi javni interesi /"public interest"/ govore za to da se rasprava povede u Škotskoj, a ne u SAD-u. Već u slučaju "Gilbert" /supra/ rekli su da je lokalni interes /"local interest"/ da lokalni sporovi /"localized controversies"/ budu riješeni kod kuće /"decided at home"/. Odlučno odbijaju da je američki interes /kako misli Apelacija/ da se prestraši američke proizvodjače kako uopće ne bi proizvođili loše proizvode, jer drže da je vjerojatno to beznačajno /"insignificant"/.

Sudac Powell nije sudjelovao u odlučivanju slučaja /"decision of the case"/, a sudac O'Connor nije sudjelovao ni u raspravljanju ni u odlučivanju.

Sudac White je prihvaćao odluku pod I i II, ali ne i pod III.

Suci Stevens i Brennan dali su odvojeno mišljenje koje obrazlažu ovako:

Certiorari je Vrhovni sud imao pred sobom u oba ova slučaja s analognom formulacijom, pa ovdje citiramo /moj izbor, op.p./ samo br. 80-883:

"Mora li prijedlog za odbacivanje na temelju forum non conveniens biti odbijen uvijek kada je pravo alternativnog foruma manje povoljno za namirenje nego ono što bi bilo primijenjeno po Okružnom sudu?"1/

"Slažem se da se na to pitanje mora niječno odgovoriti. Ja bih jednostavno slučaj vratio Apelacionom sudu radi daljnjeg razmatranja pitanje da li je Okružni sud pravilno riješio da pensilvanijski sud nije prikladan sud

/"convenient forum"/ u kojemu treba raspraviti zahtjev protiv pensilvanijskog poduzeća na temelju tvrdnje da je nacrt bio manjkavo projektiran i ostvaren u Pennsylvaniji".

/AMC 1982, 1, str.214/

E.P.

1/ U izvorniku glasi: "Must a notion to dismiss on grounds of forum non conveniens be denied whenever the law of the alternative forum is less favorable to recovery than that which would be applied by the district court?" Odgovor u ovom odijeljenom votumu je glasio: "I agree that this question should be answered in the negative. Having decided that question, I would simply remand the case to the Court of Appeal for further consideration of the question whether the District Court correctly decided that Pennsylvania was not a convenient forum in which to litigate a claim against a Pennsylvania company that a plan was defectively designed and manufactured in Pennsylvania."

Još o "forum non conveniens"

Vrhovna rješidba u ovom slučaju nije jednoglasna, a kontravotum dvojice sudaca koji je sudac Stevens izrekao jest možda najjezgrovitije iznešen prigovor apsolutiziranju načela postavljenog u slučaju "Gilbert" /1947/, naime da načelno ne treba dirati /"disturbe"/ izbor foruma koji je proveo tužitelj, ali da u takvim slučajevima gdje imade kompliciranih uporednopravnih i kolizijskih pitanja javni interes govori za to da sud može po svojoj pravilnoj /"sound"/ slobodnoj ocjeni odbaciti tužbu, jer da je i bolje lokalne sporove lokalizirati u određenom kraju tamo i rješavati. Prigovor manjinskih sudaca je u tome da bi Apelacioni sud trebao ispitati da li je američki forum doista manje prikladan za raspravljanje ovog spora, jer se u "Gilbert" odnosno u doktrini smatra da se mora raditi o takvoj nekonvencijentnosti američkog foruma da on daleko prelazi granice konvencijencije tužitelja koji ga je izabrao.

Jedna presuda Apelacionog suda 3. područja /istog koji je u ovom slučaju sudio u II stupnju/ od 7.VIII 1980.1/ je sudila da je američki forum "non conveniens" u slučaju "Maren Dahl et al. v. United Technologists Corp." i da je Okružni sud u tom pogledu pravilno postupao, jer da je norveški a ne delawarski sud vlastiti forum /"proper forum"/ za norveške građane za tužbe uslijed smrti protiv američkog proizvođača helikoptera za pad norveškog zrakoplova /"crash"/ u norveškim vodama.

Usljedi stajališta zauzetog u rješidbama Vrhovnog suda u citiranim /u prikazu presude/ slučajevima "Gilbert" i "Koster" iz 1947. došlo je 1948. do zakonodavnog rješenja u Kongresu tako što je uzakonjen kao br.28 Zakonika Sjedinjenih Američkih Država čl.1404/a/ tekst kojim se ovlašćuje savezne Okružne sudove da mogu, ako se radi o prednosti /"convenience"/ za stranke ili svjedoke, prenijeti bilo koju građansku tužbu /"civil action"/ na drugi Okružni sud ili odjel kojemu bi odnosna tužba mogla biti podnešena. Ova odredba je međjutim imala pred očima samo takve sporove u kojima se radilo o nadležnosti unutar samih SAD.

Ne može se reći da nije ni u interameričkim sporovima sasvim ustaljena judikatura, jer se katkada smatra da je ubikacija dokaznih elemenata negdje dovoljna, a negdje nedovoljna za konvencijentnost foruma.

Ova presuda je riješila pitanje u kojem se radi o konvencijentnosti foruma upravo u odnosima u kojima je alternativna nadležnost inozemna.

Značenje američke industrijske proizvodnje u svjetskim razmjerima je ujedno i razlog za pažljivo proučavanje posljedica takvih presuda kao što je prikazana vrhovna rješidba i kakva je s njom suglasna apelaciona vremenski ranija rješidba. Očigledno je da je stajalište /iz odvojenog mišljenja/ da se ne može uzeti kao apsolutno pravilo da jednom po tužitelju izabrani forum ne može biti otklonjen ako bi alternativni sud i pravo bili nepovoljniji za tužitelja. Međjutim se isto tako može smatrati da je i drugo načelo iz odijeljenog mišljenja valjano, a to je da bi niži /Apelacioni/ sud morao prosuditi da li je prvostepeni sud ispravno sudio kada je smatrao da mora odbaciti tužbu protiv pensilvanijskog poduzeća zbog manjkavog nacrtu i izvedbe zrakoplova, ako se događaj zbio u drugoj državi, i ako se radi o vozilu, štetniku i oštećenima koji svi pripadaju toj drugoj zemlji. U oba slučaja,

naime prikazanom i drugom apelacionom slučaju došlo je do odbacivanja tužbe naprosto iz razloga jer da je izvanugovorna odgovornost prema krajnjim korisnicima u američkom pravu stroža nego u drugim pravima. Ovo stajalište su sudovi sasvim izričito obrazložili tako da su našli da strogi američki propisi /ali s izuzetkom gore nabrojenih američkih država/ imaju pred očima samo građane i stanovnike SAD-a i da se prema tome mogu primijeniti različiti kriteriji kada se prosudjuje umjesnost takvih tužbi kada je tužitelj, u gornjem smislu, Amerikanac, od onih u kojima je stranac.

Smjelo bi se možda reći, da ova nacionalistička diskriminacija prema strancima pada to više u oči kada se ima na umu da proizvođač raspolaže u svojoj zemlji čitavom dokumentacijom proizvodnje i da prema tome sve zavisi od uzročnosti njegovih grešaka u konstrukciji da li će biti ili ne odgovoran jer mu odgovornost nastupa i bez krivnje. Dokaz krivnje koji se mora pružiti u ostalim pravima /u gore spomenutom škotskom i norveškom pravu/ je za proizvođača sigurno povoljnije, jer će samo dio njegovih grešaka u konstrukciji biti vidljiv bez tvorničke dokumentacije. Ove praktične posljedice takvog mijenjanja foruma /napose sa znatno manjim mogućnostima "discovery"/^{2/} između se čitavom širokom broju inozemnih kompanija američkih industrijskih proizvođača. Istina je da se u mnogim judikaturama i bez posebnih zakona razvija tendencija u smislu koji odgovara i internom američkom pravu, ali ako bi se htjelo dovesti do univerzalne jednoobraznosti /npr. svagdje jednakim rješenjem pitanja da li se odgovornost bez krivnje odnosi samo na tjelesne štete, da li i kada na materijalne štete itd/ moralo bi se takvu međunarodnu konvenciju univerzalno prihvatiti. Za sada međutim postoji samo Haška konvencija o pravu koje je mjerodavno za odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda, od 1973 /koju je Jugoslavija ratificirala/, ali koja, kako joj i sam naslov kaže, ne regulira materijalno pravo, pa ni pitanja sudske nadležnosti, nego samo rješava problem mjerodavnog prava.^{3/} U Konvenciji predviđena pravila za iznalaženje mjerodavnog prava mogla bi odgovarati onom rješenju koje je američki Vrhovni sud ovom sporu dao, pa tako vidimo da je još daleko od jednoobraznog rješavanja pitanja odgovornosti za proizvode, a pogotovo o sudskoj nadležnosti za takve sporove.

U jugoslavenskom pravu su sasvim određeni uvjeti za domaću sudbenost u sporovima sa strancima. Opća mjesna nadležnost za tužbe protiv fizičkih i pravnih osoba bio bi

jedan temelj tužbe, a onda i čl.27. Zakona o parničnom postupku s obzirom na sporove s međunarodnim elementom. Za sporove pak o odgovornosti za proizvode čl.53. ZPP-a izričito predviđa nadležnost u sporu s proizvođačima i prodavateljima određenih predmeta uz jamstvo /pa bi trebalo tek vidjeti kada će praksa pretpostaviti da jamstvo postoji, iako nije izričito preuzeto/. Pokraj tih nadležnosti još u našem pravu postoje i forum patrimonii, forum contractus i forum solutionis /čl.57. ZPP-a/, tako da bez denegatio iustitiae jugoslavenski sudovi u slučaju kao što je prikazani američki slučaj ne bi mogli otkloniti nadležnost.

E.P.

-
- 1/ AMC 1982, 2, str.910.
 - 2/ "Discovery", tj. pružanje dokaza koji se nalaze u rukama protustranke sudu u sporu među strankama jest ustanova koja je vrlo detaljno razradjena u judikaturi zemalja common lawa, daleko bolje nego u kontinentalnim državama.
 - 3/ V. поближе Ž.Matić, Haška konvencija o pravu koje je mjerodavno za odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda od 12.X 1973, u Odgovornost u udruženom radu, Zbornik 1981, str.129 i d.

VI. I ZEMALJSKI SUD, Düsseldorf

Presuda od 14.I 1982.

ODGOVORNOST VOZARA ZA OŠTEĆENJE TERETA

Ne postoji odgovornost vozara za mehaničko oštećenje tereta ako primatelj ne dokaže da je to oštećenje znatnije od oštećenja utvrđenog prije ukrcaja tereta - Oštećenje tereta nastalo zbog loših vremenskih prilika koje su bile predviđive, ne oslobadja vozara odgovornosti za naknadu štete, jer nije upotrijebio dužnu pažnju prilikom davanja broda koji bi bio dorastao takvim prilikama

Teretni brod "D" je u svibnju 1979, po nalogu tužitelja, utovario u Gijonu /Španjolska/ dio čeličnih ploča radi prijevoza do Antwerpena. Zapovjednik broda je 15. svibnja strojem unio u teretnicu primjedbu "neke ploče su savijene" bez daljnjeg obrazloženja. Nakon dolaska broda